

Što populizam jest, a što nije

*Nije dosta narodu pristupiti, valja s narodom stupati.
Nije dosta među narod stati, valja među narodom ostati.*

Stjepan Radić

Ponekad se u glasu naroda čuje grmljavina nebesa.

Lajos Kossuth

Populizam je vruć termin; riječ koja je posvuda u zadnje vrijeme. Izvire iz latinskog *populus* = narod; što će reći da se populisti oslanjaju i autoritet crpe iz podrške većine naroda. S obzirom na političke prevrate u Velikoj Britaniji, SAD-u i drugdje, tamošnji gubitnici vole ga koristiti kao eufemizam i naznaku za latentni fašizam, potencijalni nacizam; zlo u ranoj fazi razvoja. Možda je to prije politički nego ekonomski pojam, ali bi najkorektnije bilo promatrati ga integralno, u ekonomsko-političkom kontekstu, jer izvori promjena koje mediji vole etiketirati populizmom (i kad imaju i kad nemaju elemente populizma) su u ekonomskoj domeni.

Liberalna ljevica inzistirala je na globalnom kapitalizmu premda mu kronično nedostaje humanosti, a u procesu globalizacije i oslobađanja tokova kapitala domaći su glasači „oslobođeni“ od radnih mjesta i stabilnih poslova. Zauzvrat su dobili jeftinije proizvode iz slobodnog uvoza, ili još podmuklije; „domaću“ robu proizvedenu u inozemstvu. U tom smislu liberali su za mnoge donijeli slobodu – onu slobodu koja je „samo druga riječ za položaj u kojem više nemaš što izgubiti“. Štoviše, Obama je kao jedan od najvećih svojih uspjeha naveo oslobođenje seksualnih manjina, a u svom je zadnjem, pozdravnom predsjedničkom govoru za prioritet stavio borbu (i) za LGBT zajednicu. Za mandata Obame nijedan visoki bankar s Wall Streeta nije optužen za najveću financijsku krizu u zadnjih skoro stotinu godina; očito je predsjednik imao važnije prioritete. Razumljivo, to je dovelo do destrukcije povjerenja u ekonomsko-politički sustav; dok su nezaposleni građani ispaštali zbog krize vlast se bavila gej paradama. No, koje je najznačajnije nasljedstvo bivšeg predsjednika Obame; promatrajući sve te godine na vlasti, što je ostavio iza sebe? Donalda Trumpa: njegovu apsolutnu suprotnost. To dovoljno govori o zadovoljstvu naroda liberalno ljevičarskom politikom nobelovca-mirovnjaka koji je za cijelog svog mandata bio u ratu. S druge strane, Trump je nedugo nakon dolaska na vlast zabranio proračunsko financiranje (odnosno na teret američkih poreznih obveznika) nevladinih udruga koje provode ili promoviraju abortus kao metodu planiranja obitelji, a to mu nikako nije pomoglo pri stvaranju pozitivnije slike u medijima.

Klika koja kad pokrade milijune guli krumpire za opće dobro (dok represivni aparat bilda mišiće na babuškama), generacija za generacijom korumpiranih političara, klijentelista koji se jedan dan vrijeđaju, a drugi koaliraju (treći sve iznova), iritantno prekorektni preživaci ispraznih fraza, ljudske ljuske, voštane maske, vješalice za odijela – sve prije nego realni ljudi koji imaju doticaj sa stvarnim životima većine – izazvali su duboko nezadovoljstvo i ogorčenost građana ekonomskim i političkim sustavom. Sljepilo (ne kratkovidnost!) i lijevih i desnih velikih stranaka koje su gojilište tih i takvih bezličnosti otvorilo je prostor nekim novima, autsajderima koji su kanalizirajući nezadovoljstvo u svoju prevagu demokratski pobijedili (ne pučevima, barikadama, molotovljevima koktelima i uličnim prevratima) stare strukture. No, prefrigani gubitnici znaju kako opisati svoj neuspjeh; ne uzimaju ogledalo i analiziraju

svoje promašaje, već pobjednike proglašavaju populističkim demagozima. Usredotočuju se na frizuru, na ten, na zube protivnika, a pritom im izmiče notorno shvaćanje: ako su Trump, Farage i njima slični nadrealne spodobе vrijedne jedino epskog prijezira, kakvi li su tek oni ako su ih takvi „čudaci“ pobijedili, kakvi su oni ako u kontrastu s takvim bizarnim likovima nisu uspjeli dobiti većinu?!

GLAVNI TEKST:

Većina je političara bila šokirana pobjedom Trumpa i izglasavanjem izlaska Velike Britanije iz EU. To izvrsno pokazuje koliko su otuđeni od većine, koliko su se samo-izolirali, začahurili, koliko nemaju blage veze s onim što velik dio građana tišti i pokreće. Privilegirana elita odgojena pri političkim komesarijatima i stasala u ministarstvima vanjskih poslova, sve su to visoko-obrazovani poliglotti kojima je iznimno teško pojmiti da je njihov uspjeh češće plod dobre sreće i još boljih obiteljskih mreža, a ne samo njihova zalaganja. Distancirali su se od svog biračkog tijela jer ih zapravo preziru: kao što sebi pripisuju svoje uspjehe vjeruju da su si neuspješni isključivo sami krivi za svoj loš položaj. Štoviše, ne samo da su se distancirali, nego nisu ni prepoznali stvaranje mase koja se drznula razmišljati potpuno drugačije od onoga što im dociraju mediji.

Artikulacija problema većine građana, odnosno pravilno uočavanje svega onoga što tišti i opterećuje većinu, i potom osvajanje glasova većine (na referendumima, izborima) temeljem toga što su problemi oslovljeni pravim imenom i što su ponuđena rješenja tih problema – to nije *populizam* nego *demokracija*. Problemi većine u osnovi su mahom ekonomski: rastuća nezaposlenost i nejednakost. Kozmičke su proporcije licemjerja onih koji demokraciju razlikuju od populizma prije svega po usporedbi njihova privatnog mišljenja s mišljenjem većine: ako se njihovo privatno mišljenje (a privatno mišljenje ne izrasta iz vakuuma nego je temeljeno na subjektivnom, na ideologiji, na svjetonazoru) podudara sa stavovima većine, to nazivaju *demokracijom*; ako se njihovo privatno mišljenje ne podudara sa stavovima većine, to etiketiraju *populizmom*. I da ne bude zabune, ne bilo kakvim populizmom, nego sirovim, jeftinim, prizemnim, primitivnim populizmom. Takvi smatraju da je razum pridržan samo dobrostojećoj, obrazovanoj eliti. Uvijek su oni drugi nerazumni.

Kad pojedinac koji ima objektivnih ekonomskih problema stavlja svoje probleme i vlastite interese ispred interesa onih kojima u životu ide izvrsno, kad više vjeruje vlastitom instinktu i osobnom iskustvu nego medijima kojima diktiraju kupci oglasnog prostora, „stručnjaci“ će ga proglasiti nerazumnim, neracionalnim. Uzmimo za primjer banke. Kad se pojedinac prisjeti svih trauma koje ima i koje je imao u odnosu s bankama, kad se prisjeti svih manipulacija globalnih banaka (na tržištu hipotekarnih kredita, na tržištu kamatnih stopa, na tržištu valuta, itd.), kad se prisjeti propasti svoje uštede u propalim bankama, kad se prisjeti odnosa banaka prema njemu u situaciji financijske krize (povećavanje kamatnih stopa paralelno uz rast tečaja), „stručnjaci“ mu objašnjavaju da su privatni interesi vlasnika banaka važniji od pojedinačnih privatnih interesa. Kad nakon svega građani postanu podozrivi i nepovjerljivi i prema tim „stručnjacima“ i prema onima koji ih angažiraju, odnosno prema vlasnicima kapitala koncentriranog u bankama, prozvat će ih se da podliježu jeftinom populizmu.

Tada, dovinuvši da je većina prozrla kroz fasadu i oguglala na izjave službenih glasnogovornika, angažiraju se osobe iz raznih konzultantskih i PR (odnosi s javnošću) poduzeća. Vlasnici tih firmi i njihovi „stručnjaci“ svoj kruh stječu od naknada za usluge koje pružaju privilegiranoj manjini, i stoga su sve samo ne neutralni, nepristrani i objektivni. Njihov je zadatak okrenuti mišljenje javnosti, a pritom posvuda plasiraju pojam poput populizma.

Što onda jest populizam? Populizam je širok pojam koji u primjeni može i ne mora biti kontaminiran. Svaka demokratski izabrana vlast je u određenoj mjeri populistička; tá većina ju je odabrala. U užem smislu populisti su oni koji tvrde da imaju izravniju vezu s „populusom“; oni smatraju da prethodne vlade doduše jesu bile demokratski izabrane, ali da su bile otuđene, distancirane od naroda koji stoga nije zapravo participirao u vlasti. Kontaminirani populizam je podilaženje niskim strastima mase, manipulacija neobrazovanim građanima (kijih je, nažalost, mnoštvo), poticanje predrasuda prema manjinama, potenciranje konflikata u svrhu angažiranja veće mase ljudi oko prijepornih pitanja, pokretanje masa propagandom, neistinitim vijestima, naguravanje građana u obor: „mi“ i „oni“. U ekonomskom smislu kontaminirani populizam je obećavanje rješavanja složenih problema na jednostavne načine; npr. „sagradit ćemo zid“ – kao da se ekonomski, sociološki i politički problemi daju riješiti cementom i armaturom.

Zbog svega navedenog iznimno je važno zagledati ispod površine i promatrati tko što smatra pod populizmom, i da li netko podvaljuje nešto pod firmom populizma. Ljevičari vole u populizam ugurati razvijenu nacionalnu samosvijest. Desničari suprotnu stranu etiketiraju kao populiste kad ovi monopoliziraju bliskost radničkoj klasi. Naravno, lamentirajući do iznemoglosti o populizmu preuzima se rizik da taj termin postaje toliko izlizan, toliko izmanipuliran da ne znači više ništa.

I dok suvremeni politički prevrati imaju elemente ekonomskog populizma, valja biti oprezan. Populizam nastaje iz dubokog ekonomskog nezadovoljstva velikog broja ljudi. Ne oslovljavanje, ignoriranje i zanemarivanje tog nezadovoljstva od strane standardnih političkih struktura otvara prostor za populizam. No, politički gubitnici samo dolijevaju ulje na vatru usredotočujući se na vanjske i površne manifestacije populizma, na zapravo nebitne stvari (npr. liberali upozoravaju na Trumpov odnos prema ženama žmireći pred „svojim“ Clintonom – Lewinsky, gdje si?) a da pritom i dalje ignoriraju i zanemaruju temeljne ekonomske probleme većine građana.

OKVIRI:

Latino-populizam

Povijest poznaje ekonomski populizam. U Latinskoj Americi eksperimentirano je naširoko s politikama tipa „zabranimo uvoz“, „nacionalizirajmo velike kompanije i/ili banke“, „ignorirajmo naše obveze prema MMF-u“, „zanemarimo sve dosadašnje razumne ekonomske politike“, „devaluacija subotom“ i sl. Salvador Allende (predsjednik Čilea od 1970. do 1973.), Alan Garcia (predsjednik Perua od 1985. do 1990. i od 2006. do 2011.), Hugo Chavez (predsjednik Venezuele od 1999. do 2013.), Evo Morales (predsjednik Bolivije od 2006. do 2014.) ignorirali su proračunske ograde, imali su antipatiju prema monetarnoj politici središnje banke (Chavez je preuzevši vlast prvo maknuo guvernerku središnje banke) i općenito prema institucijama, prezirali su inozemne investitore (promatrali su ih sve kao špekulante i izrabljivače), gajili su retoriku „mi“ protiv „njih“ pri čemu nije sasvim jasno tko su „oni“ (često su to multinacionalne korporacije i MMF; Trumpu su to imigranti i Kinezi), itd. Svi su oni karizmatični tipovi, dobri govornici i osobe izvan prijašnjeg političkog establišmenta i institucija. To su došljaci u politički univerzum koji počesto nemaju nikakvu političku stranku iza sebe. Pri tom je latinoamerički populizam najčešće dolazio s lijeva (ekstremni marksizam), ali i zdesna (Peron u Argentini – sklon fašizmu, Mussolinijev simpatizer). Zgodna je ironija u tome da novi američki predsjednik otvoreno ne simpatizira svoje južne susjede, dok istodobno neizravno simpatizira ekonomske poteze njihovih predsjednika.

Populistička ekonomska politika u početku, u kratkom roku stvara šok i pozitivne učinke. No, nakon nekog vremena, osobito nakon što se potroše međunarodne i domaće rezerve, pokaže se da su populističke mjere neodržive i dolazi duboka kriza koja najviše pogađa najslabije, jer se bogati za sebe uvijek pobrinu sklonivši svoje bogatstvo na sigurno prije kraha.

Nećemo kinesku tehnologiju, hoćemo domaće!

Zanimljiva je telefonska anegdota argentinske predsjednice Kirchner (mandat od 2007. do 2015.) koja je, osim što je nacionalizirala mirovinske fondove, odlučila vratiti proizvodnju iz Kine nazad u domovinu (zvuči poznato?). Uvela je visoke carine, pa čak i zabranila proizvodnju nekih stvari u inozemstvu. Među njima je bio pametni telefon marke BlackBerry, dotad najpopularniji u Argentini. Kirchner je željela da se ovaj komad visoke tehnologije proizvodi tamo gdje se kupuje. Tako je proizvodnja uspostavljena na kraju svijeta, usred ničega, u Ognjenoj zemlji (jer je Kirchner ondje imala veliku političku podršku).

Dvije se godine razvijala tvornica BlackBerryja, i kad je prvi komad konačno sastavljen izazvao je golemu pozornost javnosti, a predsjednica ga je ponosno pokazivala na javnim skupovima. Na jednom takvom, nakon što je predsjednica pokazala domaću visoku tehnologiju masa je klicala i aplaudirala pune četiri minute. Vidite da se može!

Problem je bio u tome što su visokoobrazovanim zaposlenicima morali dati vrlo visoke plaće da bi ih privukli u tvornicu na kraju svijeta. Drugo, dok se uspostavila proizvodnja trebalo je dvije godine, što znači da je novi model u startu bio dvije godine tehnološki prevladan, a to je u svijetu pametnih telefona iznimno dugo razdoblje. Tako je proizvod bio domaći, ali skup i zastario. Ne bi li se pripomoglo prodaji zabranjen je uvoz konkurentskih Appleovih iPhonea, no to je samo dovelo do razvoja šverca. Tvornica je ubrzo dovedena na rub propasti, a 2.000 radnih mjesta nestalo je kako je i nastalo – brzo.

Učestalost pretraživanja riječi populizam na internetu

<https://trends.google.com/trends/explore?q=Populism>